

УДК 159.947.5:351.74:351.746.1

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-3-11>

ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ДІЙ У КРИЗОВИХ ТА ВОЄННИХ СИТУАЦІЯХ

Пономаренко Яна Сергіївна,

докторка психологічних наук, доцентка,

професорка кафедри соціології та психології навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: 0000-0002-3374-3930

Scopus Author ID: 58645534400

Шиліна Алла Андріївна,

кандидатка психологічних наук, доцентка,

доцентка кафедри соціології та психології навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: 0000-0001-7377-0776

Греса Наталія Володимирівна,

кандидатка психологічних наук, доцентка,

доцентка кафедри соціології та психології навчально-наукового інституту № 5

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: 0000-0002-0517-4822

В умовах зростання соціальної напруженості й участі підрозділів Національної поліції в ліквідації наслідків воєнних і кризових подій постає потреба у глибокому вивченні психологічних чинників, що забезпечують ефективність дій працівників в екстремальних ситуаціях. Одним із таких чинників є психологічна готовність до професійної діяльності. Психологічна готовність включає мотиваційні, когнітивні, емоційно-вольові та комунікативні компоненти, які взаємодіють у процесі службової адаптації. Зважаючи на складність сучасних службових завдань, важливо не лише оцінити загальний рівень готовності, а й визначити чинники, що зумовлюють її варіації. Серед них – вік, стаж, належність до підрозділу, спеціальне звання, якість професійної комунікації між колегами й ефективність освітньо-тренінгових програм. Мета дослідження полягає у визначенні рівнів і структури психологічної готовності поліцейських до дій в екстремальних умовах, а також у з'ясуванні вікових, службових і комунікаційних чинників, що впливають на цей показник. У вибірці взяли участь 267 працівників поліції віком 21–58 років зі стажем від кількох місяців до понад тридцяти років, що представляли різні підрозділи та звання. Для діагностики застосовано методику «Психологічна готовність особистості фахівця екстремального виду діяльності». Результати засвідчили, що загалом працівники поліції перебувають на середньому рівні готовності, однак спостерігається значна різноманітність: поряд із «середніми» є групи з дуже низькими й дуже високими показниками. Віковий аналіз виявив легку перевагу молодших працівників, тоді як досвід роботи не виявився вирішальним чинником. Порівняння за підрозділами та званнями показало, що найвищі рівні готовності характерні для слідчих відділів і керівництва, а нижчі – для логістичних і моніторингових служб. Субшкала «Взаємодопомога і довіра» виявилася одним із найсильніших предикторів загальної готовності, що підкреслює вирішальну роль культури професійної комунікації.

Ключові слова: поліцейські, кризові та воєнні ситуації, екстремальні умови, вік, професійна комунікація, освітні технології, чинники.

Ponomarenko Yana, Shylina Alla, Hresa Nataliia. Factors of police officers' psychological readiness for action in crisis and wartime situations

In the context of increasing social tension and the involvement of National Police units in eliminating the consequences of war and crisis events, there is a growing need for an in-depth study of psychological factors that

ensure the effectiveness of officers' actions in extreme situations. One of these factors is psychological readiness for professional activity. Psychological readiness comprises motivational, cognitive, emotional-volitional, and communicative components that interact in the process of service adaptation. Given the complexity of modern service tasks, it is important not only to assess the overall level of readiness but also to identify the factors that determine its variations. These include age, length of service, unit affiliation, police rank, the quality of professional communication among colleagues, and the effectiveness of educational and training programs. The aim of the study is to determine the levels and structure of police officers' psychological readiness for action in extreme conditions, as well as to identify age-related, service-related, and communication factors influencing this indicator. The sample consisted of 267 police officers aged 21 to 58, with service experience ranging from several months to more than thirty years, representing different units and ranks. The diagnostic tool used was the methodology "Psychological Readiness of a Specialist for Extreme Professional Activity". The results indicated that, overall, police officers demonstrated an average level of readiness, although with considerable heterogeneity: alongside "average" indicators, there were groups with very low and very high levels. Age analysis revealed a slight advantage among younger officers, while work experience did not appear to be a decisive factor. Comparisons by units and ranks showed that the highest levels of readiness were characteristic of investigators and leadership, whereas lower levels were typical of logistics and monitoring services. The subscale "Mutual Assistance and Trust" emerged as one of the strongest predictors of overall readiness, emphasizing the crucial role of professional communication culture.

Key words: police officers, crisis and wartime situations, extreme conditions, age, professional communication, educational technologies, factors.

Вступ

Професійна діяльність працівників Національної поліції України нерозривно пов'язана з виконанням завдань у стресових і часто небезпечних умовах. Нестабільна соціально-політична ситуація, високий рівень криміногенної напруги та ризику, пов'язані з воєнними діями, вимагають від правоохоронців не лише фізичної підготовки, але й високого рівня психологічної стійкості. Поняття «психологічна готовність» включає систему знань, умінь і особистісних якостей, які забезпечують ефективне функціонування особи в екстремальних умовах і дають змогу швидко мобілізувати ресурси, ухвалювати виважені рішення і адекватно реагувати на непередбачувані події. Аналіз сучасних досліджень свідчить про зростання уваги до проблематики психологічної готовності працівників поліції. Зокрема, В. Барко, В. Остапович і В. Барко підкреслюють роль професійно-психологічної підготовки як основи ефективності службової діяльності [1], а Ю. Бойко-Бузиль розкриває аспекти професійного й особистісного становлення керівників системи Міністерства внутрішніх справ [2]. Окремі автори акцентують на особистісних чинниках. А. Бунас доводить значення часової перспективи в розвитку прогностичної компетентності [3]. О. Євдокімова та Я. Пономаренко показують вплив комунікативної толерантності й емоційного інтелекту на якість професійної взаємодії [4]. У новіших дослідженнях акцент зроблено на вольових і мотиваційно-вольових характеристиках як ключових детермінантах готовності до екстремальної діяльності [5; 6]. Важливим є також аналіз організаційно-освітніх чинників. У літературі зазначається, що ефективна професійно-психологічна підготовка поліцейських потребує системного підходу та впровадження інноваційних освітніх технологій [8]. Міжнародні дослідження доповнюють національні напрацювання. С. Саєд, Б. Якобіелло та Д. Чарні аналізують ризики розвитку психопатології після травматичних подій [9], тоді як Л. Шервуд із колегами в систематичному огляді узагальнюють ключові фактори, що зумовлюють несприятливі психологічні наслідки в поліцейських [10].

Отже, у сучасній літературі простежується комплексний підхід до вивчення психологічної готовності, де поєднуються індивідуальні, комунікативні й організаційні чинники. Водночас не досить дослідженням залишається їх взаємозв'язок у контексті кризових і воєнних ситуацій, що й визначає актуальність нашого дослідження.

Матеріали та метод

До дослідження було залучено 267 поліцейських із різних територіальних підрозділів і служб (реагування патрульної поліції, слідчий відділ, сектор превенції, кримінальна поліція, логістика тощо). Учасники мали різні спеціальні звання (старший лейтенант, капітан, майор,

підполковник, сержант та інші). Вік респондентів становив від 21 до 58 років, а стаж служби – від 3 місяців до 32 років. Добір вибірки був суцільним у межах зазначених підрозділів, з урахуванням добровільної участі. Діагностика здійснювалася за методикою «Психологічна готовність особистості фахівця екстремального виду діяльності». Інструмент включає п'ять субшкал, які вимірюють: мотивацію обов'язку (далі – МО) – готовність до виконання службового обов'язку навіть за складних умов; професійну витривалість (далі – ПВ) – здатність підтримувати ефективність у стресових або тривалих ситуаціях; взаємодопомогу й довіру (далі – ВД) – рівень командної взаємодії, довіри до колег і взаємної підтримки; професійну компетентність (далі – ПК) – наявність необхідних знань, навичок та інтелектуальних здібностей; вольове зусилля (далі – ВЗ) – наполегливість, самоконтроль та здатність до мобілізації. Кожна субшкала містить 30 пунктів, що дозволило отримати бали в діапазоні 0–30. Загальний індекс психологічної готовності (далі – ГПГ) визначався як сума п'яти субшкал, де максимально можливий бал становить 150 [7]. У статистичній обробці результатів використано комплекс взаємодоповнюючих підходів. Описова статистика (середні значення, стандартні відхилення, мінімальні і максимальні бали, квартилі) дала змогу окреслити структуру даних і рівень їхньої варіативності. Для аналізу відмінностей сформовано групи за віком (до 29, 30–39, 40–49, 50–59 років) та спеціальним званням; порівняння середніх показників дозволило виявити вікові та професійні тенденції. Кореляційний аналіз (коефіцієнт Пірсона) застосовано для виявлення взаємозв'язків між віком, стажем, субшкалами та загальним індексом готовності ($n = 267$).

Мета дослідження полягала у визначенні рівнів і структури психологічної готовності працівників Національної поліції України до професійної діяльності в екстремальних умовах, а також у з'ясуванні впливу віку, стажу та підрозділу служби на цей показник. Окремо акцентовалася увага на ролі культури професійного спілкування та професійної компетентності у формуванні загального індексу готовності.

Результати

Результати показали, що за всіма п'ятьма субшкалами досліджувані демонструють близькі до середніх значення. Оскільки кожна субшкала містить 30 пунктів, очікуваний «середній» рівень відповідає приблизно 15 балам. У нашій вибірці середнє значення мотивації обов'язку становило $14,20 \pm 5,62$ бала, професійної витривалості – $13,96 \pm 6,04$, взаємодопомоги й довіри – $14,21 \pm 6,23$, професійної компетентності – $14,55 \pm 5,83$, а вольового зусилля – $14, \pm 6,03$ бала. Зведені статистичні характеристики наведено в таблиці 1 разом із даними про вік і стаж учасників.

Таблиця 1

Описові статистичні показники вибірки (N = 266)

Шкала	n	Середнє	СД	Мін. – Макс.	Q1 (25%)	Медіана	Q3 (75%)
Мотивація обов'язку	266	14,20	5,62	0–30	10,0	13,0	18,0
Професійна витривалість	266	13,96	6,04	0–30	9,0	13,5	18,0
Взаємодопомога й довіра	266	14,21	6,23	0–29	9,0	14,0	19,0
Професійна компетентність	266	14,55	5,83	0–29	10,0	14,0	19,0
Вольове зусилля	266	14,79	6,03	0–30	9,0	14,0	19,0
Загальний індекс готовності	266	71,95	18,55	23–132	57,0	69,5	80,0
Вік (роки)	266	35,53	7,45	21–58	30,0	37,0	41,8
Стаж (роки)	266	13,43	6,92	0,25–32	6,9	13,5	19,0

Гістограма загального індексу психологічної готовності (рис. 1) засвідчує, що розподіл показника є близьким до нормального: приблизно половина респондентів набрала від 60 до 80 балів, менше 10% – нижче 40 балів, а понад 10% – більше 100 балів. Це свідчить

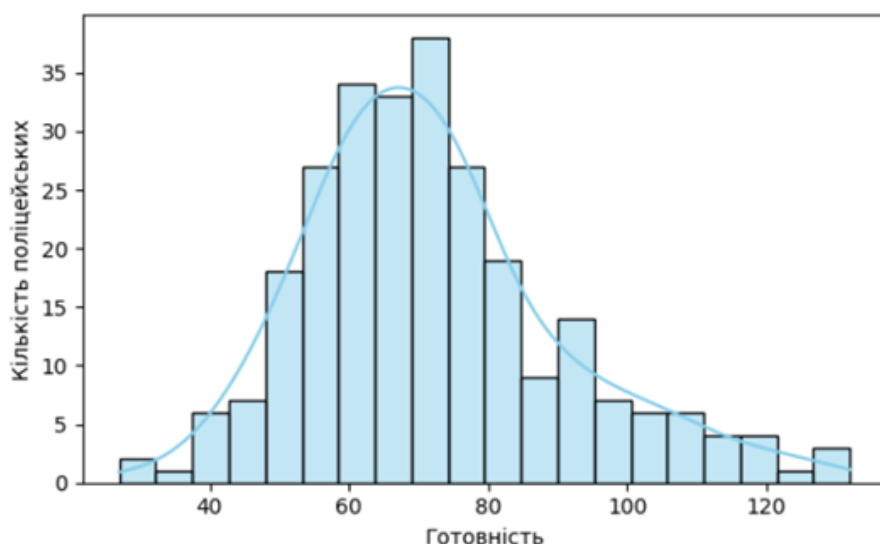

Рис. 1. Розподіл загального показника психологічної готовності поліцейських (N = 266)

про те, що основна частина вибірки перебуває на середньому рівні готовності, проте існують невеликі групи як із низькими, так і з дуже високими результатами. Така варіативність вказує на доцільність подальших аналізів для з'ясування чинників, що зумовлюють відмінності між учасниками.

Далі вибірку було класифіковано за віковими інтервалами: до 29 років ($n = 60$), 30–39 років ($n = 117$), 40–49 років ($n = 87$) та 50–59 років ($n = 2$). Це дозволило оцінити, як змінюються показники психологічної готовності протягом професійного життя. Узагальнені середні значення та стандартні відхилення для кожної субшкали та загального індексу подано в таблиці 2.

Таблиця 2

Показники психологічної готовності за віковими групами

Вікова група	n	МО, $M \pm SD$	ПВ, $M \pm SD$	ВД, $M \pm SD$	ПК, $M \pm SD$	ВЗ, $M \pm SD$	ГПГ, $M \pm SD$
До 29 років	60	$14,32 \pm 6,02$	$14,13 \pm 6,55$	$15,03 \pm 6,66$	$15,03 \pm 6,32$	$15,93 \pm 7,00$	$74,48 \pm 20,55$
30–39 років	117	$14,81 \pm 5,58$	$14,45 \pm 6,09$	$14,45 \pm 6,49$	$14,78 \pm 5,89$	$15,59 \pm 6,11$	$71,70 \pm 19,36$
40–49 років	87	$13,30 \pm 5,37$	$13,59 \pm 5,53$	$13,78 \pm 5,69$	$14,08 \pm 5,57$	$14,26 \pm 5,82$	$70,68 \pm 16,01$
50–59 років	2	$14,00 \pm 2,83$	$9,00 \pm 1,41$	$16,00 \pm 1,41$	$16,00 \pm 1,41$	$13,00 \pm 4,24$	$66,00 \pm 11,31$

З аналізу видно, що молоді працівники (до 29 років) демонструють дещо вищий рівень загальної готовності ($M \approx 74,5$), а також вищі середні значення із взаємодопомоги й довіри та вольового зусилля, порівняно з іншими групами. У групі 30–39 років спостерігається зниження лише на кілька балів, тоді як у групі 40–49 років показник готовності опускається до ~ 70 балів. Показники для найстаршої групи (50–59 років) наведено для повноти, але через малу кількість респондентів узагальнювати їх недоцільно.

Статистична перевірка показала, що стаж служби тісно корелює з віком ($r \approx 0,80$), проте зв'язок стажу з рівнем готовності є слабким і негативним ($r \approx -0,03$), тобто тривалість служби сама собою не підвищує готовність. Боксплот на рис. 2 наочно ілюструє, що розподіл загального індексу серед молодших груп є ширшим, що вказує на більшу різноманітність індивідуальних рівнів готовності в початкові роки служби.

Одним із ключових чинників психологічної готовності виявилася субшкала «Взаємодопомога й довіра», що відображає культуру професійного спілкування в колективі. Середнє значення цієї шкали ($14,21 \pm 6,23$ бала) практично не відрізняється від інших субшкал, проте саме вона демонструє один із найвищих коефіцієнтів кореляції із загальним індексом готовності ($r \approx 0,64$). Такий результат свідчить про те, що здатність підтримувати колег, довіряти

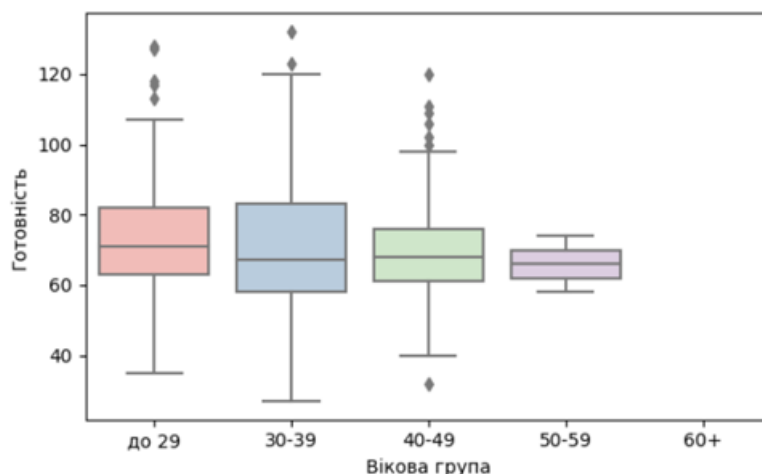

Рис. 2. Загальна психологічна готовність за віковими групами (боксплот)

їм і будувати конструктивні стосунки має істотний вплив на успішність дій в екстремальних ситуаціях. У навчальному посібнику із професійно-психологічної підготовки поліцейських наголошується, що психологічні особливості комунікації, навички переговорів і поведінка в конфліктах є невід'ємними складниками професійної підготовки [8]. Наше дослідження підтверджує практичну цінність цих аспектів: підрозділи, де активно культивуються взаємодопомога й довіра – насамперед слідчі відділи та керівництво, – показали найвищі середні рівні готовності (приблизно 100 та 90 балів відповідно).

Для виявлення професійно-службових відмінностей у рівнях психологічної готовності проаналізовано дані за спеціальними званнями й підрозділами. До порівняння включалися лише ті групи, у яких було щонайменше п'ять респондентів, щоби уникнути випадкових коливань. Узагальнені результати за званнями наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Загальний індекс готовності залежно від спеціального звання (групи ≥ 5 осіб)

Спеціальне звання	n	M $\pm$ SD
Майор поліції	31	76,94 $\pm$ 22,01
Підполковник поліції	6	76,83 $\pm$ 22,85
Капітан поліції	83	73,75 $\pm$ 18,77
Старший лейтенант поліції	68	71,97 $\pm$ 19,98
Лейтенант поліції	31	70,42 $\pm$ 17,09
Сержант поліції	7	73,57 $\pm$ 9,11
Старший сержант поліції	30	63,20 $\pm$ 11,08

Підрозділи з вищими офіцерськими званнями (майори, підполковники) продемонстрували найвищі середні показники готовності, що, імовірно, зумовлено накопиченим управлінським досвідом і кращим розвитком професійних компетенцій. Найнижчий середній бал виявлено у старших сержантів – групи, які найчастіше виконують рутинні завдання та мають менше управлінських повноважень. Аналіз за службами (рис. 3) показав, що найвищі рівні готовності характерні для слідчих відділів (приблизно 100 балів), керівництва (≈ 90 балів) та підрозділів протидії домашньому насильству (≈ 80 балів). Значно нижчі середні значення зафіксовано в секторах логістики, моніторингу та службі освітньої безпеки (приблизно 60–70 балів), що може бути пов'язано з меншою кількістю стресових ситуацій і меншою потребою у швидкій мобілізації психологічних ресурсів. Профілактичні та ювенальні підрозділи показали середні результати (≈ 75 –80 балів), що узгоджується з необхідністю постійного професійного розвитку й використання сучасних педагогічних технологій.

Рис. 3. Десятка найкращих підрозділів за середнім рівнем психологічної готовності

Нарешті, кореляційний аналіз підтвердив, що загальний індекс готовності найтісніше пов'язаний із професійною компетентністю ($r \approx 0,65$), взаємодопомогою і довірою ($r \approx 0,64$), професійною витривалістю ($r \approx 0,59$) та мотивацією обов'язку ($r \approx 0,59$); вольове зусилля також позитивно корелює з готовністю ($r \approx 0,57$). Зв'язок із віком був слабким і негативним ($r \approx -0,08$), що свідчить: високий рівень готовності формують передусім особистісні якості та навчання, а не лише тривалість служби.

Висновки

За результатами дослідження працівники Національної поліції продемонстрували помірний рівень психологічної готовності до роботи в екстремальних умовах. Усі п'ять субшкал методики були близькі до середини шкали, а загальний індекс становив у середньому приблизно 72 бали зі 150 можливих. Розподіл готовності нагадує нормальний: більшість респондентів перебувають в межах 60–80 балів, однак є невеликі групи з дуже низькими та дуже високими показниками. Це свідчить про наявну різноманітність у рівнях готовності, що потребує диференційованого підходу до підготовки й підтримки персоналу. Виявлено також, що молодші працівники (до 29 років) мають дещо вищі показники готовності порівняно з більш старшими групами, але стаж служби сам собою не підвищує рівень готовності, оскільки кореляція між стажем і показниками є слабкою. Особливо важливим чинником виявилася культура професійного спілкування: субшкала «Взаємодопомога й довіра» продемонструвала один із сильніших зв'язків із загальним індексом готовності. Це означає, що здатність підтримувати колег, довіряти їм і будувати ефективні взаємини істотно впливає на готовність до дій у кризових ситуаціях. Підрозділи та звання, які передбачають більше управлінських функцій і вищий рівень професійної компетентності (слідчі відділи, керівництво, майори та підполковники), досягли найвищих показників. Натомість логістичні та моніторингові служби, а також молодший командний склад показали нижчі результати, що підкреслює потребу в додатковому тренінгу й підтримці саме цих груп.

Отже, психологічна готовність працівників поліції є багатовимірною характеристикою, що визначається не лише досвідом, а й мотивацією, професійними знаннями та культурою взаємодії.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні програм, спрямованих на розвиток вольових якостей, стресостійкості й комунікативних навичок, а також у впровадженні інноваційних освітніх технологій і тренінгів для підрозділів із нижчим рівнем готовності. Це дозволить підвищити ефективність і безпеку поліцейської служби в умовах кризових і воєнних викликів.

Література:

1. Барко В.І., Остапович В.П., Барко В.В. Напрями вдосконалення професійної психологічної підготовки поліцейських Національної поліції України. *Психологічний часопис*. 2018. № 4 (14). С. 9–18. <https://doi.org/10.31108/2018vol14iss4pp9-18>
2. Бойко-Бузиль Ю.Ю. Психологія професійного та особистісного становлення керівників системи МВС України : монографія. Харків : ФОП Бровін О.В., 2020. 500 с.
3. Бунас А.А. Часова перспектива як один із чинників розгортання прогностичної компетентності особистості. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2020. № 1. С. 38–41. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2020.1.6>
4. Євдокімова О.О., Пономаренко Я.С. Комунікативна толерантність поліцейських в контексті вивчення їх емоційного інтелекту. *Право і безпека*. 2019. № 2 (73). С. 101–108. <https://doi.org/10.32631/pb.2019.2.16>
5. Пономаренко Я.С., Греса Н.В. Вольові якості як чинник професійної адаптації працівників поліції. *Вісник Львівського університету*. Серія «Психологічні науки». 2025. № 24. С. 182–188. <https://doi.org/10.30970/PS.2025.24.20>
6. Пономаренко Я.С., Шиліна А.А. Мотиваційно-вольові детермінанти психологічної готовності поліцейських до екстремальної діяльності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія «Психологія». 2025. Т. 36 (75). № 3. С. 111–116. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2025.3/16>
7. Прикладна психодіагностика в Національній гвардії України : методичний посібник / О.С. Колесніченко та ін. ; за заг. ред. І.І. Приходька. Харків : НАНГУ, 2020. 388 с.
8. Професійно-психологічна підготовка поліцейського : навчальний посібник / Я.М. Когут та ін. ; за ред. Я.М. Когута. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 404 с.
9. Sayed S., Iacoviello B.M., Charney D.S. Risk factors for the development of psychopathology following trauma. *Current Psychiatry Reports*. 2015. № 17 (8). с.612. <https://doi.org/10.1007/s11920-015-0612-y>
10. Sherwood L., Hegarty S., Vallières F., Hyland P., Murphy J., Fitzgerald G., Reid T. Identifying the Key Risk Factors for Adverse Psychological Outcomes Among Police Officers : A Systematic Literature Review. *Journal of Traumatic Stress*. 2019. № 32. P. 688–700. <https://doi.org/10.1002/jts.22431>

Отримано: 29.09.2025

Рекомендовано: 27.10.2025

Опубліковано: 03.12.2025